

Izvorni znanstveni članak
UDK: 783:262.2 (497.5 Split)

NACRTAK/ABSTRACT

Tijekom 1994/95. godine vršena su istraživanja glazbene kulture u crkvama splitskog dekanata. Sakupljanje terenske građe i provođenje ankete izvršili su studenti etnomuzikologije sa Zavoda za glazbenu kulturu, Fakulteta prirodoslovno matematičkih znanosti i odgojnih područja (danas, 1998. Odsjeka za glazbenu kulturu, Umjetničke akademije Sveučilišta u Splitu). Voditelj istraživanja bio je dr. sc. Nikola Buble izv. profesor etnomuzikologije na Splitskom sveučilištu. Rezultat takve zauzetosti bio je između ostalog i jedan napisan i zatim obranjen diplomski rad. Naslov tog rada bio je Glazbena kultura u crkvama splitskog dekanata (autor je bio tadašnji diplomant Muhamed Mehmedović). Rad se bavio podastiranjem rezultata sprovedene ankete u župskim crkvama splitskog dekanata. Ovom prilikom ukazat ćemo na jedan neobrađeni aspekt ondašnjih istraživanja. U centru našeg zanimanja su glazbeni repertoari župskih crkava aktualnog dekanata. Nastojat ćemo spoznati, a onda i podastrijeti relevantne činioce koji upućuju na zajedničko i posebno glede ustrojstva glazbenih repertoara crkvenih zborova, a koji zasigurno utječu na oblikovanje glazbenog svijeta vjernika.

UVOD

Ono što je zajedničko vjericima okupljenim u datom trenutku da bi prisustvovali vjerskom obredu, u kojemu je GLAZBA integralni dio, je ljubav prema Gospodinu našem Isusu Kristu. Sve ostalo što bi ih, moguće, moglo čvršće povezivati je praktički upitno. Razlikuju se po zanimanju, interesima, društvenom statusu ... Nadalje, oni su se sabrali na dotičnom mjestu što i nije nužno morala biti stvar njihova slobodnog izbora jer je njihova pripadnost nekoj od župskih zajednica određena, gledano u globalu, mjestom njihova stanovanja. Izbor župnika, časne sestre koja je u većini slučajeva i crkvena orguljašica, zborovođa župskog zbora najposlije nije rezultat njihove volje. Stoga glavni čimbenici koji imaju ili mogu imati presudnog udjela u oblikovanju glazbenog repertoara crkvenog zbora su, uglavnom, izvan domašaja vjernika tako da im neprimjeren, ali isto tako i uzoran, repertoar s liturgijskog (pa i umjetničkog) gledišta može biti, vrlo lako, nametnut i suprotiv njihovih glazbenih nagnuća. S druge strane stoji činjenica da vjernici, ipak u ponešto agresivnijem osobnom nastupu kao i preko svojih predstavnika u župskom pastoralnom vijeću, mogu dijelom utjecati na glazbeni repertoar crkvenog zbora. Stoga nam se čini da u suodnosu klera i vjernika, a u okviru postojećih

društvenih i tradicijskih datosti, iznjedreni glazbeni repertoar pojedine župe može biti pokazatelj različitih čimbenika, interesantnih uzročno-posljedičnih veza koji ukazuju na proces oblikovanja glazbene kulture vjernika. Dio tih čimbenika i uzročno-posljedičnih veza nastojat ćemo prikazati u ovom štivu na primjeru splitskog dekanata.

Svoja razmišljanja o crkvenoj glazbi općenito, autor ovog teksta je podastro široj kulturnoj javnosti višekratno. Npr. u tekstu *Kakvu glazbenu kulturu promicati u crkvama otočke i priobalne Dalmacije* (vidi, Bašćinski glasi, knjiga 4, 1995., 251-257). Ovdje se ne ponavljamo već prilažemo daljnja domišljanja u svezi crkvene glazbe i to ona koja su direktno vezana za dinamiku ovog štiva.

Nema područja ljudske djelatnosti među katoličkim narodima na kojem kolicizam nije pokazao snažan utjecaj. Štoviše, taj proces nije završen, on i nadalje traje i možemo ga pratiti u prosvjeti, kulturi, znanosti i umjetnosti. Poglavito je zamjetan u glazbenoj kulturi ljudi svih slojeva društva, u njihovom glazbenom ponašanju i mišljenju, u njihovom glazbenom životu. Dakle, on je prisutan u svekolikom narodu. Crkva je narod Božji pozvan da spozna živog Boga, ljubi ga i služi mu. To je zajednica ljudi koji vjeruju u nauk što ga je Krist naučavao, primaju sakramente koje je on ustanovio, slušaju poglavarstvo koje je on postavio. Primjereno tome liturgijska glazba kao sredstvo evangelizacije je ona glazba koja je nužni i sastavni dio svečane liturgije. Ima istu svrhu kao i liturgija, koja nastaje "u određenom času i na određenom mjestu stvaralaštvom onih koji su sabrani" (Joseph kard. Ratzinger), a to je "slava Božja i posvećenje vjernika". Dakako, da je potrebno znati razlikovati **religioznu glazbu** (koja se nadahnjuje tekstom Svetog pisma ili liturgije ili pak koja poziva k Bogu, Djevici Mariji, svecima i crkvi, koja može naći mjesta u crkvi ali izvan liturgijskog slavlja), **svetu glazbu** (koja je stvorena radi slavljenja božanskog kulta i koja se izvodila u liturgijskom činu prije liturgijske obnove Drugog vatikanskog sabora, ali se sada velikim dijelom ne može izvoditi jer ne posjeduje određene karakteristike vlastite obnovljenoj lituriji) i **liturgijsku glazbu** (koja posjeduje određena vlastita obilježja glede teksta, koji je službeno potvrđen, određenja između onoga što se izvodi i obreda koji se slavi, te vremena u kojem se slavi, sklada koji proizlazi iz određenog liturgijskog i teološkog smisla, osobitosti određenog funkcioniranja tako da se izvođenje ne pretvori u glazbeni trenutak koji je sam za sebe dostatan) (usporedi: Vjesnik biskupija splitske metropolije, 1994; Donella, 1991). Međutim, držimo da je u svezi navedenog nužna određena mjera opreza što proizlazi iz činjenice da je priložena podjela ipak dijelom posljedica kako skolastičkog pristupa tako i školničkog umovanja; niti je uvijek moguća, niti je uvijek potrebna, a najposlije, u različitim okolnostima i različitim kulturnim kontekstima, budi drugačije refleksije.

Zvanična crkva propovijeda da djela liturgijske glazbe moraju imati visoku umjetničku vrijednost. Mnogi su sveti pastiri dali sve od sebe i upotrijebili svu svoju revnost kako bi prestala zloupotreba crkvene glazbe, te su joj često davali religiozni karakter više negoli su pomagali privrženosti vjernika gdje je molitva slična svjetovnom skupu (Candotti, 1850). Dovoljno se sjetiti glasovitog Ivana XXII iz Avignona 1332. godine; mudre naredbe Tridentskog koncila (1545-1563) zbog koje se crkvena glazba udaljila od svjetovne; pametne odluke biskupa Borromea koje su spasile crkvenu glazbu od zabrana koje su joj prijetile: Aleksandra VII iz 1657. koji se napadima na crkvenu glazbu suprostavio pronicljivim odredbama; Benedikta XIV iz 1749. koji je problem crkvene glazbe tretirao s onom učenošću s kojom je bio obilato opskrbljen; kardinala Vicaria koji je 1842. svojim proglasom stao u obranu crkvene glazbe; Grgura XVI koji je dao program za reformu crkvene glazbe; Pia IX koji je 1847. posvetio naročitu pažnju na ulogu glazbe u svetom obredu; svećenika F. Witta koji 1868. utemeljuje Cecilijansko društvo i koji je formulirao zadatke koji se odnose na unapređivanje crkvene glazbe; Pia X s čijim odlukama započinje velika obnova liturgijske glazbe u 20. stoljeću; apostolske konstitucije Pia XI, iz 1947., o liturgiji, gregorijanskom pjevanju i svetoj glazbi; enciklike Pia XII o svetoj glazbi iz 1955; te konačno odluke 2. vatikanskog koncila o potrebi “temeljite izobrazbe učitelja, koji su određeni da poučavaju svetu glazbu” što je razumljivo jer je proizišla iz uvjerenja da je crkvena glazba umjetnost koja služi liturgiji dajući joj sjaj i prodornu moć u duševnost čovjeka.

Sveopća nakana vrlih teoretičara, estetičara i vrsnih praktičara crkvene glazbe može se sažeti u slijedećem: Crkvena glazba je u suprotnosti od “teatralne”! Zašto? Na to pitanje nije teško odgovoriti. Zato jer “teatralna” glazba prikazuje ljudske strasti, dražesna je stoga jer je dijelom dodvorljiva, njezina svrha je zemaljska, svjetovna. Crkvena glazba teži drugačijem: pomoći svijesti da se usredotoči na Njega, zapaliti srce svetom radošću da se izgori u milosrđu, potaknuti na kajanje, pratiti molitvu vjernika - ukratko, želi pomoći svijesti da se čovjek zaljubi u Njegovu dobrotu. Poradi navedenog treba izbjegavati upravo ono što se danas počesto u crkvi i upotrebljava: težnja za različitošću što posljeduje vatrenošću, radošću, borbenošću, najposlije i smijehom - očigledno u svemu pomanjkanje religioznosti i odanosti. Nadalje, ne treba zloupotrebljavati dopadljivost solo pjevanja jer se ono uglavnom svodi na prikazivanje valjanosti pjevača. Neka model primjerenosti u tome, percipirajući problem široko, bude božanski odlomak prvog dijela Haydnovog *Stvaranja*, gdje pjevajući pohvale Bogu, Gabriel je zborovođa, a jeku mu čine anđeli u zboru. Crkvena glazba, u funkciji, mora imati jednu kvalitetu kao konstantu - ne bi smjela biti duga. Naime, bolje je ostaviti vjernike “žednima nego da dođe do prezasićenosti”. Svete riječi koje se pjevaju moraju biti jasno izgovorene. Kao trajna opomena na ovaj zahtjev neka budu tvrdnje opata Bainia

koji je ustvrdio da je u doba Tridentskog koncila glazba u crkvama bila zabranjena upravo stoga što se nisu mogle čuti ni raspoznati riječi. Crkvena glazba ne bi, također, smjela kod dobronamjernih promatrača dovesti u pitanje našu vjeru. Mudro je, sredinom prošlog stoljeća, daroviti i poznati Raimond Boucheron, kapelnik milanske katedrale, glede toga kazao: "Postadosmo kršćani, ali ne i vjernici. Kada postanemo takvi, umjetnost će ponovno dobiti pravi religiozni karakter". Dakle, gospodin Raimond Boucheron točno uočava problem koji nameće analogije i u našem vremenu. On išće vjersku ljubav, puninu vjerskih osjećaja i to ne samo u skladatelja crkvene glazbe nego i u masi koja je sluša. I još nešto! Potrebna je permanentna borba crkvenih glazbenika protiv lošeg ukusa naroda, protiv kiča u crkvenoj glazbi. Na to ih obvezuju ne samo načela katoličkog morala već i postulati svetih obreda crkve. Međutim, istaknimo i to da u maru za boljitak crkvene glazbe u interpersonalnim odnosima nikada ne nastupati s visina uobraženog akademskog glazbenika, odnosno s polazišta pravila igre koja nameće njegova tzv. visoka umjetnost. Potrebna je osobita tankoćutnost u razumijevanju kulturoloških razlika među pojedincima ili skupinama ljudi. Dakako, u tom i takvom poslu, uputno je i ne precijeniti ulogu vlastitog poslanja. To znači, razgovarati s ljudima, razumjeti ih i onda primjereno prilikama i situaciji svrsishodno djelovati.

SPLITSKA CRKVENA GLAZBA

Split je grad duge i bogate kulturne tradicije u kojoj je glazba oduvijek zauzimala značajno mjesto. Crkvena glazba je tijekom prošlih stoljeća dominirala u prvostolnoj crkvi sv. Duje. No, glazbena kultura nije preveć zaostajala ni u crkvi franjevacca provincije Presvetog Otkupitelja u predjelu Dobri (danas Gospe od Zdravlja), te u crkvi sv. Frane (danas župa sv. Stjepana). Dapače, kadgod bi kvalitetom sustigla onu u prvostolnici. U svakom slučaju suparništvo između ovih crkava u razini kvalitete glazbovanja posljedovalo je općem boljitku glazbene kulture stanovnika grada Splita. Uz spomenute crkve, i dominikanska crkva je bila popularno okupljalište vjernika, ljubitelja glazbe s kraja 19. stoljeća (tadašnja crkva sv. Petra se nalazila na sjevero-istočnom uglu današnje tržnice i srušena je prilikom bombardiranja tijekom II. svjetskog rata). Nadalje, pri kraju 19. stoljeća glazbom je oživjela i kapucinska crkva Gospe od Pojišana. U isto vrijeme početak glazbenog kvalitativnog sazrijevanja bilježimo i u crkvi sv. Filipa (danas na Poljani Grgura Ninskog) u kojoj se obred vršio uz pratnju tadašnjih orgulja iz 1756. godine, a koje su djelo poznatog orguljara Petra Nakića (nisu sačuvane). Godine 1901. nakon što je određena samostanska crkva franjevacca u Poljudu (danas crkva Blažene Djevice Marije), u istoj oživljava glazbeni život vjernika koji glazbuju uz orgulje iz 1786. godine, a koje su rad Gaetana Moscatellija. I koludrice sa-

mostana uz crkvu sv. Klare (danas samostan u Ulici Kralja Zvonimira) isticale su se kvalitetom glazbenog izričaja. U posljednjim godinama prijelaznih desetljeća (1882-1918) javnosti skreće pažnju glazbena praksa u crkvi sv. Križa u Velom Varošu.

Tijekom 20. stoljeća grad Split od relativno malog gradića povećava mnogostruko svoju površinu, a više nego deseterostruko povećava broj svojih stanovnika. To se odrazilo kako na broj vjernika tako i na broj župa. Splitski dekanat, 1995. godine, broji 25 župa, od čega 22 gradske i 3 prigradske. U tih 25 župa splitskog dekanata djeluje 44 pjevačka crkvena zbora, i to: 20 mješovitih, 20 dječjih, 3 ženska i 1 zbor mladih. U njima aktivno sudjeluje blizu 1600 pjevača amatera. Od toga 34% amatera pjeva u mješovitim zborovima, 59% u dječjim zborovima, 4% u ženskim, te otprilike isto toliko u zboru mladih. Od 25 župa splitskog dekanata, 14 župa imaju posebne prostorije predviđene za kušnje crkvenog zbora. U preostalih 11 župa pjevači se snalaze kako znaju, odnosno mahom održavaju kušnje unutar neprikladnih crkvenih prostora. Uzrok ovome treba tražiti u činjenici da je slijedom događanja tijekom Domovinskog rata kada je Hrvatska postala samostalna, suverena i nezavisna država, došlo do naglašenih sloboda glede očitovanja vjerskih uvjerenja ljudi. U splitskom dekanatu to je posljedovalo utemeljenjem novih župskih zajednica koje još nemaju ni svoju župsku crkvu. Takvih je župskih zajednica čak 10 i u njima se probe crkvenog pjevačkog zbora održavaju unutar prostora gdje se vrši i bogoslužje.

Spomenutom broju od 44 pjevačka crkvena zbora na raspolaganju je ukupno 47 različitih glazbenih instrumenata: 10 sintesajzera, 9 piana, 7 električnih portabl orgulja, 5 pedalnih harmonija, 5 klasičnih harmonija, 4 električna harmonija, 4 klasične orgulje sa sviralama, 2 pedalne orgulje i 1 gitara.

Od 25 splitskih župa samo njih 5 ima uredno složene nototeke. U ostalim župama nema nototeka, partiture i dionice se fotokopiraju po potrebi i posebno ne čuvaju.

Manje od 10% župnika splitskog dekanata ima glazbeno obrazovanje (nižu ili srednju glazbenu školu, studij glazbene kulture, glazbenu akademiju, institut za crkvenu glazbu). Njih 20% se privatno glazbeno educiralo, dok ih se preko 70% s glazbom ozbiljnije susrelo samo za vrijeme školovanja kroz obvezatni predmet glazbenog odgoja ili glazbene kulture.

Što se tiče orguljaša ili orguljašica u crkvama splitskog dekanata istraživanja kazuju da je tek nešto malo preko 50% njih steklo glazbenu naobrazbu u nekoj od glazbenih škola ili glazbenih institucija. Ostali su samouki ili su praktičnu vještinu sviranja postigli putem privatne poduke.

U nešto većem postotku (preko 60%) zborovode splitskih crkava imaju ozbiljniju glazbenu naobrazbu. Ostali su diletanti, ljubitelji glazbe, vjerujemo i talentirani, ali bez potrebite glazbene edukacije.

GLAZBENI REPERTOARI CRKVENIH ZBOROVA

Analiza glazbenih repertoara 25 glavnih župskih crkvenih zborova splitskog dekanata posljedovala je njihovim razvrstavanjem u skupine koje imaju više-manje, i za mjerila glazbenih amatera, prepoznatljiva obilježja. Ovom prilikom hotimice nismo ulazili u prosudbu kvalitete izvedbi dotičnih repertoara već smo se ograničili samo na vrsnoću sadržaja pojedinih repertoara, reputaciju tih sadržaja kod stručnjaka, znalaca crkvene glazbene literature. Sudimo da će podastrt izbor oglednih repertoara crkvenih pjevačkih zborova biti i za buduće vrijeme dobrodošao glazbenim stručnjacima za daljnje interpretacije jer očituje kakva se crkvena glazba gajila u splitskom dekanatu krajem drugog tisućljeća poslije Krista. Nadalje, upozoravamo da čvrstih granica glede ustrojstva repertoara između podastrtih (posebice susjednih) skupina nema. Naime, neke skladbe kao npr. *Hrvatsku misu* od Ivana Perana imaju na programu skoro svi zborovi. Međutim dotična skladba nekim zborovima očituje glazbeni karakter, a nekim je pak zborovima tek usputna točka u svekolikom repertoaru i ne kazuje gotovo ništa o njihovom glazbenom nagnuću glede tvorbe vlastitog crkvenog glazbenog identiteta. Stoga, u daljnjem tekstu, izložene skladbe (12 za svaku skupinu) kao predstavnice pojedinih skupina ni u kojem slučaju ne iscrpljuju niti vjerodostojno u cjelini predstavljaju repertoar pojedinih zborova, već predočuju izbor, koji gledano u cjelini, tumači karakter glazbe koju gaje. Držimo važnim napomenuti da je tijekom analize repertoara crkvenih zborova podjednaka pažnja posvećena liturgijskoj i paraliturgijskoj glazbi tako da i jedna i druga imaju svoje mjesto u izboru skladbi koje predstavljaju podastrte skupine.

Repertoare 25 župskih crkvenih zborova crkava splitskog dekanata razvrstali smo, na temelju analiza, u šest skupina čije smo ogledne repertoare po našem sudu, a obzirom na obilježja skladbi koje ih tvore, proklamirali kao:

1. Izvrstan
2. Dobar
3. Osrednji
4. Skroman
5. Skroman - banalan
6. Banalan

1) IZVRSTAN

Glavno obilježje ove skupine je da su skladbe, ponajprije s liturgijskog gledišta, a onda i glede umjetničke vrijednosti, znalački birane, i to od gregorijanskog korala, do djela suvremene crkvene glazbe. U ovoj skupini možemo slijediti dva pristupa izboru repertoara i to: a) onaj koji tvori repertoar u kojem pretežu glazbena djela strane, europske glazbene literature (skladbe suvremenih autora su rijetkost); b) onaj koji oblikuje repertoar u kojem su više zastupljene skladbe domaćih, hrvatskih autora (među glazbenim djelima ovog repertoara mogu se češće susresti suvremena crkvena glazbena ostvarenja).

Navodimo autore i njihove skladbe koje očituju karakterno obilježje ove skupine:

W. A. Mozart: *Misa brevis* K. V. 192 za zbor i orkestar

H. L. Hasler: *Misa prima*

A. Bruckner: *Misa u C duru* za mješoviti zbor

xxx: *Misa de Angelis*

Š. Marović: *Hrvatska misa*

G. P. Palestrina: *Sicut cervus*

D. Bartolluci: *Klanjam ti se smjerno*

O. di Lasso: *Jubilate Deo*

I. Lukačić: *Domine puer meus*

J. S. Bach: *Slava Bogu na visini*

K. Odak: *Svrši stope moje*

A. Klobučar: *Zdravo Djevo*

U splitskom dekanatu ima dva glavna župska crkvena zbora (8% od ukupnog broja) koja gaje glazbeni repertoar vlastit ovoj skupini.

2) DOBAR

Nema ozbiljnih zamjerki repertoarima koji tvore ovu skupinu. Uočljivo je kako oni nisu pravljani s namjerama vlastitim onima koji hoće ponajprije uistinu biti uzorni. Ostavljaju dojam kao da se ponešto htjelo dodvoriti vjernicima koji nisu privrženi tzv. ozbiljnoj glazbi. Stoga dotični repertoari posjeduju, doduše samo malim dijelom, nepretenciozne, glede duhovnih dosega, skladbe prepoznatljive kao "masovne pučke crkvene popijevke" (poneke šlagerškog nagnuća). Obilježje, kazali bi i odlika, ove skupine je naglašena želja da se izvode skladbe domaćih, hrvatskih autora.

Repertoar tipičan za ovu skupinu crkvenih pjevačkih zborova je slijedeći:

L. Županović: *Misa*

R. Matz: *Misa*

I. Peran: *Misa*

I. Glibotić: *Misa*

xxx: *Misa de Angelis*

P. Z. Blajić: *Ranjenoj Gospi*

xxx: *Klanjam ti se smjerno*

J. Haydn: *O Bože nisam vrijedan*

M. Leščan: *Jedan kruh*

Z. Špoljar: *Po obećanju*

xxx: *Isusa ljubim*

U splitskom dekanatu ima pet župskih crkvenih zborova (20% od ukupnog broja) koja su naglašeno sklona navedenom repertoaru.

3) OSREDNJI

Ovu skupinu repertoara crkvenih pjevačkih zborova tvore skladbe širokog spektra kako žanra tako i kvalitete. U njoj zapažamo elemente ozbiljnog pristupa biranju repertoara što se očituje preko manjeg dijela skladbi s područja tzv. klasične glazbe; uočljiva je nazočnost pučkih crkvenih popjevaka; bilježimo i stanovit broj popularnih skladbi prepoznatljivih nagnuća ka tzv. "duhovnoj šansoni". Dakle, možemo ustvrditi da ovdje ni u kojem slučaju ne pretežu banalne skladbe naglašenog šlagerskog obilježja, ali u isto vrijeme možemo kazati da se radi o repertoarima koji ne imponiraju glede izbora skladbi. Rekli bi da je jednostavnost glazbene strukture i sadržaja jedna od glavnih obilježja ove skupine.

O navedenom neka posvjedoče skladbe koje najčešće interpretiraju crkveni zborovi koji gaje repertoar vlastit ovoj skupini:

I. Peran: *Pučka misa*

Lj. Stipišić: *Dalmatinska misa*

I. Glibotić: *Kristu svećeniku (misa)*

L. Beethoven: *Na nebu moje duše*

I. Zajc: *Ave Marija*

xxx: *Kriste u Tvoje ime*

S. Golenić: *Gospode primi*

S. Nedić: *Krist na žalu*

Z. Plenković: *Darove kruha i vina*

xxx: *Prosti moj Bože*

A. Vidaković: *Zdravo Majko Djevice*

S. Topić: *Kraljevsko je nebesko*

Skupinu čiji repertoar obilježavaju navedene skladbe čine 4 pjevačka crkvena zbora što je 16% od ukupnog broja župskih zborova splitskog dekanata.

4) SKROMAN

Glavno izvorište repertoara ove skupine su popularne zbirke koje podstiru "duhovne melodije", "duhovne šansone", negro spiritual ... Te skladbe imaju obilježja vlastita popularnoj, tzv. zabavnoj glazbi. Očito je da su iste rezultat nepretencioznih ostvarenja širokog kruga glazbenika - od amatera do profesionalaca. Čak se može ustvrditi kod priličnog broja dotičnih pjevak da svoju proklamiranu duhovnost očituju poglavito putem svojih tekstova, a nikako putem svojih glazbenih sadržaja. U glazbene repertoare vlastite ovoj skupini nailazimo i na crkvene popijevke iz glazbenih kantuala, *Pjevajte Gospodinu pjesmu novu* i *Slavimo Boga*, i to one mahom jednostavne glazbene strukture, te rijetko i na poneko ozbiljno i vrijedno ostvarenje duhovne glazbe. Nadalje, obvezatno se susrećemo i sa tzv. masovnim crkvenim pjesmama himničkog karaktera koji pripadaju paraliturgijskoj glazbi. Istina je i to da u dotičnim repertoarima možemo naići i na gregorijanske mise. Sve u svemu, ovi repertoari su najlakše prepoznatljivi po neambicioznim domašajima glede kvalitete, htijenju da se svide širokom krugu vjernika putem glazbe zabavnog nagnuća, ali i po tome što, gledano u cjelini, ne prelaze granicu banalnosti u toj mjeri da ih možemo proklamirati neukusnim i bezvrijednim.

Dio šarolikog repertoara prepoznatljivog kao predstavnika ove skupine izgledao bi ovako:

I. Peran: *Pučka misa*

I. Glibotić: *Pučka dvoglasna misa*

xxx: *Misa Mundi*

xxx: *Mirjam*

Š. Marović: *Kriste budi naša radost*

A. Smolka: *Do nebesa*

R. Taclik: *Odzivam se*

Ž. Špoljar: *S rajskih visina*

xxx: *Kakav prijatelj je Isus*

Đ. Maršan: *Bože čuvaj Hrvatsku*

xxx: *Ima jedna duga cesta*

B. Marinović: *Veselo, braćo kliknimo*

Ovu skupinu čine 7 pjevačkih crkvenih zborova (28% od 25 glavnih zborova) šplitskog dekanata.

5) SKROMAN - BANALAN

Ova skupina repertoara ima uglavnom obilježja vlastita prethodnoj skupini. Ono što je čini posebnom je to što u njoj naglašeno prevladava glazba šlageriskog obilježja, banalnih sadržaja, nerijetko podastrta vjernicima i javnosti u maniri pravog kiča. Zabavni karakter, siromaštvo izraza, negro-šansonjerska komponenta, "šlagerizam", pomanjkanje ozbiljnijih kriterija pri oblikovanju repertoara su najuočljivija obilježja ove skupine. Navedeno nimalo ne ublažuju popularne tzv. pučke mise, stanovit broj solidnih skladbi iz hrvatskih kantuala ili pak poneka skladba iz europske glazbene baštine.

Podastiremo ogledan primjer repertoara prepoznatljivog za ovu skupinu:

I. Peran: *Pučka misa*

M. Nardelli: *Dječja misa*

V. Pauletti: *Hrvatska misa*

xxx: *Majko ljubežljiva*

Đ. Maršan: *Bože čuvaj Hrvatsku*

T. Ivčić: *Moja domovina*

xxx: *O Gospe Sinjska*

xxx: *Ima jedna duga cesta*

S. Nedić: *Krist na žalu*

xxx: *Dođi nam Gospode*

xxx: *Kakav prijatelj je Isus*

xxx: *Ostani s nama o Gospode*

Šest (6) je crkvenih zborova, 24% od ukupno 25, koji gaje repertoar čija glavna obilježja očituju gore navedene skladbe.

6) BANALAN

Ovaj repertoar, izgleda, podastire se vjernicima bez ikakve kontrole kako liturgijske tako i glazbene. Skladbe koje ga tvore su uglavnom ishitrene od glazbenih amatera. Interpretiraju ih mahom manje skupine mladih ljudi uz pratnju gitare. Tijek melodijske linije i upotreba harmonijskih funkcija reminiscira na pjesme iz priručnih zbirki, za masovnu upotrebu, raznih vjerskih grupa koji mnogo ne vode računa o kvaliteti svog glazbenog izražaja. Glavno obilježje ovog repertoara je potpuna prevaga kiča u njegovom glazbenom sadržaju. Važno je istaknuti da se u ovom slučaju radi o zboru koji i nema neku čvršću organizacijsku formu (1 zbor tj. 4% od ukupnog broja zborova). Isto tako držimo potrebitim upozoriti da u okviru pojedinih župa uz glavne župske zborove, koje u ovom tekstu tretiramo s istraživačkom pažnjom, bilježimo pojavu glazbenih tijela koji bi mirne duše mogli biti svrstani u ovu skupinu.

GLAZBENA I IZVANGLAZBENA OBILJEŽJA CRKVENIH ZBOROVA KOJI GAJE SRODNE REPERTOARE

Svjesni mogućih krivih zaključaka na temelju samo naizgled sličnih obilježja, ovdje prilažemo isključivo sigurne i provjerene pokazatelje koji svjedoče o čvršćim vezama između zborova koji imaju iste ili bliske afinitete glede izbora i promicanja određenih tipova repertoara. Hotimice ne imenujemo ni zborove ni ljude jer su nam u prvom planu zajednički interesi, a to je očitovanje i poboljšanje razine glazbovanja u župama splitskog dekanata. Štoviše, smatramo da pojedinci nisu glavni uzrok zatečenog stanja, dobrog ili manje dobrog, lošeg ili manje lošeg. Stoga nam nije ni na kraj pameti eventualna euforična promocija ili pak pribijanje na stup srama nekog tko iz plemenitih kršćanskih pobuda čini povjereni mu posao, a koji iz perspektive profesionalnog glazbenika, znanstvenika može biti primjerman, ali i trajav. Štoviše, ovog potonjeg, najvjerojatnije, pojedinac u žaru svog posla za kojeg, nota bene, nije plaćen, ne mora biti svjestan.

1. IZVRSTAN REPERTOAR

1.1. Župnici

Župnici kojima glavni župski zbor interpretira skladbe svrstane, u ovom radu, u prvu kategoriju nisu posebno glazbeno educirani. Glazbenu izobrazbu stekli su tijekom redovitog školovanja. Najviše ih privlači tzv. klasična glazba i dalmatinska klapska pjesma.

1.2. Orguljaši

Za orguljama su časne sestre. Imaju visoku glazbenu izobrazbu. Jedna je studirala glazbu i u inozemstvu i postigla zvanje - maestro za crkvenu glazbu, a druga ima završen postdiplomski studij orgulja. Inače, obe su vrsne orguljašice, a prva je zapažena i kao koncertni interpret. Privlači ih tzv. klasična glazba.

1.3. Zborovode

Zborovode imaju svećeničko zvanje. Završili su najviše glazbene škole za crkvenu glazbu u inozemstvu. Jedna od njih je i štovani hrvatski skladatelj. Nemaju predrasuda prema tzv. glazbenim žanrovima.

1.4. Zborovi

Glavni župski zborovi, interpreti ove kategorije repertoara, broje od 50 do 75 ljudi. Pjevači su različitog zanimanja: od učenika, studenata, radnika, službenika, profesora, pravnika ... do pjevača Hrvatskog narodnog kazališta iz Splita. Tipično je za dotične zborove da njihovi članovi, naglašeno većim dijelom, dolaze iz drugih župskih zajednica. Ovi zborovi imaju, za naše prilike, zavidne uvjete za rad. Na raspolaganju su im prostorije za kušnje, glasovir, harmonij, prenosne električne orgulje. Za vrijeme bogoslužja pjevaju uz pratnju klasičnih orgulja sa sviralama. Imaju uredno vođenu nototeku. U okviru župa u kojima djeluju vodi se i posebna briga o mladim pjevačima, možebitnim sutrašnjim pjevačima glavnog župskog zbora. U ovom slučaju bilježimo jedan zbor mladih i dva dječja zbora s ukupno preko 200 pjevača.

2. DOBAR REPERTOAR

2.1. Župnici

Župnici čiji pjevači glavnog župskog zbora gaje repertoar svrstan u drugu kategoriju, također kao i oni iz prethodne skupine, nisu posebno glazbeno educirani. Glazbenu izobrazbu stekli su tijekom školovanja, te kroz privatnu poduku. Jedna osoba ima završenu srednju glazbenu školu. Najviše su sklone tzv. klasičnoj glazbi, ali nemaju hostilan stav prema drugim glazbenim žanrovima.

2.3. Zborovode

Pretežu osobe koje su ujedno i orguljašice. Glazbeno školovanje im je šaroliko; od privatne poduke, preko srednje glazbene do visoke glazbene škole. U tek nešto manjoj mjeri su zastupljeni zborovode (muškarci) s višom ili pak visokom glazbenom izobrazbom, odnosno postignutim doktoratom iz muzikologije u inozemstvu. Najviše su skloni tzv. ozbiljnoj (klasičnoj) glazbi, a pokazuju interesa i za dalmatinsko klapsko pjevanje.

2.4. Zborovi

Zborovi broje od 20 do 55 članova koji su različitih zanimanje: od domaćica, studenata, radnika, glazbenika, doktora, inženjera ... Ako je suditi prema mjestu stanovanja u podjednakom broju zborova imamo: a) naglašenu prevagu onih koji pripadaju drugim župama (ne onoj u kojoj pjevaju u crkvenom zboru); b) u župskom zboru pjevaju isključivo članovi dotične župske zajednice. Najmanje su zastupljeni oni zborovi u kojima su pjevači podjednako iz drugih župa i iz župe u čijem zboru pjevaju. Uvjeti za rad su im nešto niže razine od prve skupine. Za vrijeme svete mise pretežu zborovi koji pjevaju uz pratnju klasičnih orgulja sa sviralama. Nototeka je uglavnom uređena, a ponegdje i uočljivo bogata. U dotičnim župama primjerena je skrb o mladim pjevačima. Gotovo sve župe imaju i dječje zborove s oko 200 djevojčica i dječaka.

3. OSREDNJI REPERTOAR

3.1. Župnici

Župnici nisu posebno glazbeno educirani tj. nisu završili nikakve glazbene škole. Glazbene spoznaje stekli su tijekom školovanja, a poneki i putem ozbiljnijih privatnih poduka. Pojedinačno su orijentirani od šlagerske glazbe, preko pučkog pjevanja do tzv. klasične glazbe.

3.2. Orguljaši

Orgulje sviraju ženske osobe od kojih su 3/4 časne sestre. Polovica ih ima visoku glazbenu izobrazbu. Drugi su vještinu sviranja sticali privatnom obukom. Raznolikog su glazbenog interesa. Zanima ih ozbiljna, narodna i zabavna glazba.

3.3 Zborovode

Četvrtina nije glazbene vještine učila u kakvoj glazbenoj školi. Ostali su završili visoke glazbene škole. Polovica ujedno i svira orgulje. Najviše su skloni ozbiljnoj glazbi, te ponešto i narodnoj. U okviru tzv. ozbiljne glazbe posebni interes pokazuju za crkvenu, baroknu glazbu, te glazbu bečkih klasika.

3.4. Zborovi

Uočljivo je da su neki zborovi koji gaje repertoar vlastit ovoj skupini siromašni brojem pjevača - desetak. Ima i zborova preko 50 članova. U njima muškarci predstavljaju, tek uistinu, mali broj pjevača. Svi pjevači, uz poneke iznimke, pjevaju u zboru župe s područja mjesta njihova stanovanja. Učenici i umirovljenici, te radnici i domaćice predstavljaju najveći dio članova dotičnih zborova. Svi zborovi imaju prostorije za kušnje, manje ili više uređenu nototeku, te harmonij. Kvaliteta imstrumenta koji ih prati za vrijeme svete mise nije na razini prethodnih skupina. Štoviše, neki nemaju orgulja već u zamjenu koriste harmonij.

4. SKROMAN REPERTOAR

4.1. Župnici

Župnici kojima crkveni zbor ima repertoar navedene kategorije glazbu su spoznavali tijekom školovanja. Rijetki su imali ozbiljniju privatnu poduku. Najviše su skloni klasičnoj te zabavnoj, a pojedinci samo liturgijskoj glazbi.

4.2. Orguljaši

Gotovo sve osobe su ujedno orguljašice i zborovode. Pretežu one (muškarac se javlja tek u pojedinačnom slučaju) bez glazbenog studija. Glazbu su proučavali tijekom školovanja ili ozbiljnije putem privatne poduke. Uglavnom se radi o časnim sestrama. Široki je spektar glazbenih žanrova kojima su ove osobe najviše sklone: od zabavne, preko duhovnih šansona i dalmatinskih pjesama do domoljubnih pjesama i "ozbiljnije" glazbe.

4.3. Zborovode

Kako se radi, gotovo u svim slučajevima, o osobama koje su ujedno i orguljaši/ce, obilježja ostaju ista kao ona navedena pod 4.2.

4.4. Zborovi

Uglavnom se radi o malim zborovima koji broje od 15 do 25 članova. Čine ih pjevači amateri naglašeno različitih zanimanja: od učenika i studenata, preko domaćica i umirovljenika, do radnika i profesora. Uočljiv je manjak muških glasova tako da bilježimo pojavu i ženskog zbora. Uz male iznimke pjevači su mjestom stanovanja iz župa u kojima i pjevaju. Istaknimo i to da je među župljanima velik broj novopridošlih stanovnika grada Splita. Podrijetlom su najviše iz Imotskog, Sinja, Dugopolja i Drniša, a ima ih i sa Brača. Uvjeti za rad ovim zborovima su mizerni. Blizu 3/4 ih nema prostoriju za kušnje. Orgulje nema ni jedna župa čiji zborovi izvode repertoar vlastit ovoj skupini. Nototeke također nemaju. Pjevački podmladak ima skoro svaka župa tako da broj mladih pjevača, djevojčica i dječaka, premašuje dvije stotine članova.

5. SKROMAN-BANALAN REPERTOAR

5.1. Župnici

Župnici nisu posebno glazbeno educirani. Mahom su glazbenu izobrazbu stekli tijekom školovanja. Najviše ih privlači liturgijska i pučka glazba, a zatim razne vrste - od zabavne glazbe do klapske pjesme.

5.2. Orguljaši

Orgulje sviraju redom ženske osobe. U jednakom su omjeru zastupljene časne sestre i svjetovne osobe. Najviša glazbena izobrazba ovih osoba je srednja glazbena škola. Sklone su različitim glazbenim žanrovima, ponajviše, duhovnoj glazbi.

5.3. Zborovode

Obilježja su ista kao pod 5.2. jer su gotovo u svim župama orguljašice ujedno i zborovode.

5.4. Zborovi

Kao i u kategoriji prethodnih repertoara i ovdje se radi o malim zborovima i to od 8 do 24 pjevača. Pjevači su raznih zanimanja; u većem broju su za-

stupljeni radnici. Gotovo svi članovi župskih zborova su mjestom stanovanja iz župe u kojoj pjevaju u crkvenom zboru. Bilježimo, kao i u prethodnoj kategoriji (vidi 4.4.), naglašeni broj novopridošlih stanovnika grada Splita, ponajviše onih iz Zagvozda, Krstatica, Slivna i ostalih mjesta dalmatinske zagore te iz Brača. Osim jednog, zborovi nemaju prostoriju za kušnje, a oskudijevaju i u instrumentima. Klasične orgulje sa sviralama mogu samo u snu prizivati. Nototeke također nemaju.

6. BANALAN REPERTOAR

U ovom slučaju radi se o novoj župskoj zajednici koja je tek utemeljena. Župa iz tog razloga nema ni stalni župski zbor. Za vrijeme svete mise svira tzv. sastav mladih. Oni biraju repertoar po osobnom nahodaženju i podastiru ga na način vlastit zbiljskim glazbenim amaterima i što je važno, čini se, i doista liturgijskim laicima. Gitara je njihovo glavno glazbalo.

ZAKLJUČAK

Analiza istraživanja koji u prvom planu stavlja repertoar crkvenih zborova iznjedrila je više interesantnih, poučnih te, za buduće vrijeme moguće, korisnih činjenica. Naime, te činjenice ukoliko se budu tretirale s uvažavanjem mogu u najskorije vrijeme posljedomati uočljivim pozitivnim pomacima glede svekolike glazbene kulture u crkvama splitskog dekanata. Odgovor na pitanja koja nameće kvaliteta skladbi koje tvore repertoare župskih crkava aktualnog dekanata je slojevit. Po svim pokazateljima on podjednako zavisi od aktera koji su direktno povezani tvorbom pojedinih repertoara, kao i od onih koji neposredno skrbe o svekolikoj kulturi življenja splitskog dekanata. Nisu zanemarivi ni čimbenici šire društvene zajednice u oblikovanju kvalitete kulturološkog ozračja crkvenih zajednica. O potonjem ovom prilikom nismo sudili jer zahtijeva poseban sintetičan tretman stručnjaka specijaliziranih društveno orijentiranih struka. Međutim, upozoravamo na ovaj segment stoga jer ga ne smatramo manje važnim u donošenju konačnih sudova o pitanjima kojima se bavi ovaj rad.

Prilažemo one pokazatelje važne za oblikovanje glazbenih repertoara crkvenih zborova u čiju vjerodostojnost nismo ni malo dvojili, štoviše, njihova istinitost se očitovala višekratno, a spoznali smo je i tijekom našeg višegodišnjeg praktičnog bavljenja s crkvenom glazbom, crkvenim zborovima, bilo u svojstvu zborovođe ili pak orguljaša.

A) POKAZATELJI IZVANGLAZBENIH OBILJEŽJA

Bjelodano je kako vidljiva utjecaja na repertoar crkvenih zborova župa splitskog dekanata ima lokacija određene župe. Naime, nije svejedno u kojem se predjelu grada ona nalazi. Tako sa sigurnošću možemo ustvrditi da župe smještene u okviru gradske jezgre tj. u užu centar grada te uz samu gradsku jezgru svojim položajem gotovo u svim slučajevima garantiraju glede glazbenog ustrojstva i sadržaja valjani repertoar. Takav je repertoar u ovom radu proklamiran kao *izvrstan* (u 100% slučajeva) ili kao *dobar* (takvih je u više od 3/4 slučajeva). Glavni crkveni zborovi župa smještenih neposredno izvan prije spomenutih lokaliteta (područje na maloj udaljenosti od gradske jezgre) imaju uglavnom *osrednji* repertoar, dok zborovi župa s periferije grada, oni s rubnih područja grada, te iz tzv. izvangradskih naselja gaje repertoare koje smo u ovom radu proklamirali kao *skromne*, *skromno-banalne*. Dakle, jasno se pokazuje kako župske crkve gradske provenijencije, bogate tradicije glede gajenja glazbovanja u okviru svog djelovanja, su i garancija uzornog ili dobrog odabira repertoara. Što je župa bliže rubnim područjima grada imamo više razloga sumnjati u kvalitet repertoara njezina crkvenog zbora. Analiza dobivene građe je pokazala da isto tako, pa i većih, problema s kvalitetom repertoara imaju i mlade župe, a posebice one tek utemeljene. Također je analiza podastrla i činjenicu koja kazuje kako crkveni zborovi u kojima su pjevači velikim dijelom pripadnici raznih župskih zajednica imaju repertoare zavidne ili nešto manje zavidne vrsnoće. U glavnim župskim zborovima kojima je repertoar u ovom radu okvalificiran kao *skroman* te u onima koji imaju još niže klasificirane repertoare, izražen je u više slučajeva problem nedostatnog broja muških glasova. Među tim skromnim brojem pjevača pretežu oni koji ne pripadaju kulturološkom miljeu kojim se, gledano u globali, odlikuju stariji autohtoni stanovnici grada Splita. Ti su pjevači novopridošli stanovnici grada Splita i pripadaju glazbenoj kulturi različitoj, glazbenom svijetu drugačijem od onog koji im je u stanju ponuditi njihova nova sredina.

B) POKAZATELJI GLAZBENIH OBILJEŽJA

Prema našim saznanjima crkveni zbor koji hoće gajiti više-manje besprijekoran repertoar, u ovom trenutku trajanja splitskog dekanata, išće muškog zborovođu i žensku osobu za orguljama. Zborovođa u ovom slučaju mora biti svećenik, glazbeno školovan u inozemstvu. Orguljašica je nužno časna sestra, glazbeno školovana u inozemstvu ili pak vlasnik postdiplomske diplome stečene u domovini; u svakom slučaju primjerne vještine sviranja, najposlije koncertni majstor. Praksa je pokazala kako nije sretno rješenje da jedna osoba vrši po-

sao orguljaša i zborovođe. Također, držimo vrijednim spomenuti kako se kvalitetno (uglavnom visoko) glazbeno školovanje zborovođe i orguljaša pokazalo nužnim za optimalne rezultate, ali isto tako da ono ne predstavlja garanciju uzornog repertoara. Nadalje, zborovi koji izvode repertoare u ovom članku visoko rangirane bez izuzetaka na svetoj misi pjevaju uz pratnju klasičnih orgulja sa sviralama. Možemo isto tako ustvrditi da uvjeti za rad (prostorije za kušnje, glazbala, nototeka ...) su proporcijalni vrsnoći repertoara. Oni koji imaju optimalne uvjete postižu zavidne rezultate u kreiranju repertoara, i obratno skromni ili nikakvi uvjeti posljeduju, gotovo u pravilu, skromnim repertoarima ili repertoarima banalnih obilježja. S velikom sigurnošću možemo kazati kako glazbeno školovanje župnika nema većeg odjeka na kvalitetu repertoara. Isto tako, mirne savjesti podastiremo činjenicu kako kulturološko obilježje, nasljeđeno rođenjem ili prigrljeno školovanjem i načinom života zborovođe, utječe na kvalitetu izbora repertoara.

Na temelju provedenog istraživanja proizlazi da se najveća odgovornost glede kvalitete repertoara nalazi u biti kod čimbenika izvan župskih zborova i župskih zajednica. Čini se, najvjerojatnije, da je ona u rukama dekanata, biskupskog ordinarijata, crkvenih vlasti. Naime to su mjesta s kojih se vodi računa, ili bi se trebalo voditi računa, o kadrovima koji će uzmoći da glazbena kultura, u pojedinim župama podastirta vjernicima putem crkvenih glazbenih repertoara, bude na razini koju traži ozbiljnost i zadaća crkve kao ustanove; i ne samo o kadrovima negoli i o uvjetima rada koje bi trebali imati crkveni zborovi. Potpuno smo svjesni da to nije iz niza objektivnih razloga, a isto tako, počesto i radi nedostatka dobre volje, uvijek moguće u optimalnoj mjeri ostvariti. Zasigurno da najviše poteškoća imaju novoosnovane župe kojima se u početnom radu nameću važniji poslovi od organizacije uzornog pjevačkog zbora.

Na kraju, slobodni smo primijetiti da su istraživanja pokazala nedostatak ozbiljnije suradnje i kontakata među crkvenim glazbenicima kako bi se neprimjerene skladbe, intervencijama tj. savjetima istinskih stručnjaka za liturgijsku i paraliturgijsku glazbu, brisale iz repertoara glavnih župskih zborova splitskog dekanata.

LITERATURA

- BUBLE, Nikola   *Kakvu glazbenu kulturu promicati u crkvama otočke i priobalne Dalmacije*, Bašćinski glasi, knjiga 4, Omiš, 1995.
- CANDOTTI,
D. Giovambattista   *Sul Carattere della Musica da chiesa*, Milano, 1850.

- xxx *Crkvena glazba, Priručnik za bogoslovna učilišta, Zagreb, 1988.*
- DONELLA, Valentino *Musica e liturgia, Bergamo, 1991.*
- GLIBOTIĆ, Ivan *Pjevajmo, braćo kršćani, Makarska, 1967.*
- LEŠĆAN, Mato *Slavimo Boga, Frankfurt/M - Zagreb, 1993.*
- xxx *Liber usualis, Missae et officii, Parisiis - Tornaci - Romae - Neo Eboraci, 1960.*
- xxx *Look Away, 56 Negro folk songs, Revised, 1963.*
- xxx *Magnifikat, Zbirka crkvenih pjesama, Zagreb, 1931.*
- NOVAK, Vjenceslav *Starohrvatske crkvene popijevke, Zagreb, 1891.*
- xxx *Ordinarium Missae, Ratisbonae, 1898.*
- xxx *Our Light has Come, Roseville, 1987.*
- xxx *Pjevajte Gospodinu pjesmu novu - Hrvatska liturgijska pjesmarica, Zagreb, 1985.*
- xxx *Pjevajmo hvalospjeve Jehovi, New York, 1987.*
- xxx *Službeni Vjesnik biskupija splitske metropolije, Split, 1/1994.*
- xxx *Svećenička pjevačka služba, Zagreb, 1987.*
- xxx *Vječno vrelo (izbor duhovnih melodija), Zagreb - Zadar, 1984.*
- xxx *Virgini Matri, Crkvena pjesmarica, Zagreb, 1921.*

SUMMARY

In the centre of interest of Nikola Buble's article, Supplement of getting to know the culture of music in the church community of Split, are the musical repertoires of the parish churches. The latter could be, as the author affirms, displays of various elements, interesting cause / consequence relations that direct to the process of forming momentaly cultures of music of the congregation in the church community of Split.

In the sense of manifesting qualities in the article, repertoires of 25 parish-church choirs are classified, based an analysis in 6 groups that are by judgement about the characteristics of the compositions that make them proclaimed as:

1) Excelent, 2) Good, 3) Satisfactory, 4) Fair, 5) Fair / unsatisfactory, 6) Unsatisfactory.

The author submits the main non - musical and musical features of every group. In the conclusion, there are many valuable facts that are enclosed that (depending if they would be treated with importance) can result in positive shifts regarding all the musical culture in the community of churches in Split. The author remarks that a little special sensibility is needed in understanding cultural differences between individuals and groups of people.